

ІСТОРІЯ ОЗБРОЄННЯ І ВІЙСЬКОВОЇ ТЕХНІКИ

УДК 903.22(477.85)

ТОІЧКІН Д.В.

orcid.org/0000-0003-0433-8335

https://doi.org/10.33577/2313-5603.35.2021.238-251

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЗБРОЄЗНАВЧОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ СТАРОГО СВІТУ ТА КОРОТКИЙ ОГЛЯД РОЗВИТКУ ЗБРОЄЗНАВСТВА У ЄВРОПІ ДО КІНЦЯ ХІХ СТ.

У статті подається визначення зброєзнавства як спеціальної історичної дисципліни, коротко розглянуто історію дослідження зброєзнавчої історіографії. Автор розглядає витоки історичного зброєзнавства від середньовіччя до кінця ХІХ ст. і виділяє основні етапи його розвитку. У ході дослідження простежено процеси формування великих музейних зібрань, та перетворення зброєзнавчих досліджень у сучасну наукову дисципліну. У цьому зв'язку виділено значення аматорських об'єднань і товариств, раннього ринку антикваріату, формування археологічної науки, мистецтвознавства та етнографії. Автор приділяє увагу біографіям та працям визначних діячів європейського зброєзнавства.

Ключові слова: зброєзнавство, історіографія, історія зброєзнавства у Європі, зброєзнавство ХІХ ст., розвиток історичної науки.

Постановка проблеми та аналіз історіографії. Зброєзнавство визначаємо як спеціальну історичну дисципліну, яка вивчає історичні закономірності виникнення, розвитку, використання й поширення предметів озброєння (ручної зброї, військової техніки та спорядження) і пов'язаних з їхнім виробництвом технологій.

Кількість праць з теорії та історії зброєзнавства в Україні наразі залишається вкрай незначною. Перші спроби осмислити українську зброєзнавчу історіографію зроблені у колах української еміграції на початку 1970-х рр. (*Шаньковський 1970, 1971, 1971а, 1972, 1973, 1974, 1975*). Пізніше українські дослідники порушу вали цю проблему у кількох наукових статтях (*Тоїчкін, 2009*;

Тоїчкін Денис Віталійович, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу спеціальних галузей історичної науки та електронних інформаційних ресурсів Інституту історії України Національної академії наук України, м. Київ.

© Тоїчкін Д. В., 2021

Коба, 2013), дисертаціях (Верхотурова, 2017) та монографіях (Мальченко, 2005; Тоїчкін, 2013) вже у ХХІ ст., коли розпочався більш активний розвиток цієї галузі історичних знань.

Попри активізацію зброєзнавчих досліджень досі так і не створено комплексного дослідження з історії зброєзнавства, а сама ця галузь залишається вивченою недостатньо. Це, у свою чергу, не дозволяє повноцінно розвивати зброєзнавство, як самостійний напрям, повністю залишаючи його теорію та методологію в царині загального історичного джерелознавства.

Мета роботи – започаткувати цикл статей з метою комплексного систематичного дослідження історії зброєзнавства, як спеціальної історичної дисципліни.

Витоки зброєзнавства. Важливими передумовами формування зброєзнавства як міждисциплінарного напрямку, стали нагромадження, реєстрація та наукове вивчення археологічних артефактів, переосмислення місця і колишнього значення стародавніх арсеналів та зібрань зброї, формування нових приватних збірок на передових засадах, пізніше – створення музейних колекцій з предметів озброєння.

Протягом століть зброя концентрувалась у спеціально відведених, зазвичай, добре захищених місцях – арсеналах, що належали міським громадам або різного рангу можновладцям, які утримували й забезпечували армії. Зможні й освічені власники арсеналів нерідко зберігали не тільки бойову, але й історичну зброю, найпрезентативніші зразки якої часто виконували церемонійні функції протягом століть (згадаймо коронаційні мечі Європи). Також того у арсеналах та скарбницях нагромаджувались коштовні дипломатичні дарунки, родинна зброя шляхетних попередників тощо. Відтак, серед перших «збирачів» історичної зброї найвизначніше місце належало першим особам держав та їх найближчому оточенню. Найбільш величні, відомі нам зібрання, започатковані в добу європейських абсолютних монархій та східних деспотій, хоча й відображали особисті вподобання «сильних світу цього», зазвичай існували у вигляді багатофункціональних скарбниць та арсеналів: поряд із золотим запасом та армійським складом тут зберігалась історична спадщина не лише як сакралізуючі владу атрибути, але й як прагматичний скарб. Утім ще у період раннього середньовіччя феодали різного рівня створювали подібні «скарбниці», які

звалися у Європі «гардеробними» (фр. *garderobe*, іт. *guardaroba*, англ. *wardrobe*). Причому часом ці зібрання були не просто місцем збереження матеріальних цінностей, але зібраннями історичних і культурних надбань іноді навіть відкриті для всіх бажаючих*.

Іншими давніми зібраннями старожитностей були церковні храми, де збирались цілі колекції предметів видатного історичного, художнього, а часом і меморіального значення. Культурологічні функції цих колекцій частково відповідали пізнішим музейним. Нерідко серед храмових колекцій була присутня зброя**.

У XVI ст. були започатковані спеціальні «кабінети», де зберігались саме колекційна зброя (*Demmin, 1877*)⁷. Наприкінці XVIII ст. такі зібрання почали перетворюватись на загальнодоступні виставки-музеї, поступово набуваючи національного значення. Водночас почалось формування музеєзнавчої науки, повстали наукові колективи, які вирішували проблеми атрибуції, реставрації та створення експозицій давньої зброї. Згодом музейні спільноти стали основними центрами зброєзнавчих досліджень і залишаються ними досі.

Отже у першій половині XIX ст. колекціонування зброї, що впродовж століть було привілеєм обмеженого кола соціальної еліти, охопило ширші категорії населення, а від середини XIX ст. почало набирати масового характеру, хоча найбільші зібрання продовжували концентруватися у вузькому колі заможних збирачів старожитностей. Пізніше саме ці збірки були покладені в основу найбільших музейних колекцій світу.

Іншим джерелом розвитку музеїв та колекцій в «епоку історизму» стали так звані Всесвітні виставки, – загалом у Європі протягом XIX ст. було проведено сорок таких масштабних заходів. Відтак, один з найбільших британських музеїв «Вікторії й Альберта» виріс саме на матеріалах однієї такої виставки.

Чимало міських музеїв повстало на основі окремих або об'єднаних приватних зібрань, створених у XIX ст. силами невеликих

* Тут слід згадати про Джордано Орсіні (1360/70-1438) – італійського кардинала та архієпископа Неаполя, який відкрив публічний доступ до своєї колекції старожитностей, герцога Іоанна Берийського (1340-1416), видатного колекціонера та поціновувача мистецтва та багатьох інших крупних середньовічних колекціонерів.

** До цього часу зброя присутня у багатьох храмових колекціях, як, наприклад, так званий «Меч святого Петра», який зберігається в епархіальному музеї у м. Познань, Польща.

колекціонерів. Важливим атрибутом «колекціонерського життя» у цей період виступали створені часто-густо значно раніше, клуби за інтересами, об'єднання й товариства, де аматори у певний спосіб розвивали своє захоплення, яке з хобі нерідко перетікало у спроби справжнього наукового дослідження*. Такі аматорські об'єднання нерідко видавали наукові журнали та каталоги приватних зібрань. Зауважимо, що приватні колекціонери, аматорські клуби та спеціалізовані аукціони, ринки антикварної зброї досі залишаються важливою ланкою і рушієм в організації та розвитку музейних зібрань та наукових досліджень.

З деяким запізненням до цієї роботи долучились найбільші виробники холодної й вогнепальної зброї та військової техніки, – «фабричні» музеї виникли уже в ХХ ст. Утім дослідницькі групи працювали у виробничих закладах і раніше. Окрім розробок актуальної зброї, увагу приділяли вивченню давніх зброярських технологій. Так секрет історичної булатної сталі свого часу був відкритий інженером П. П. Аносовим у ході його експериментів на Златоустівській зброярській фабриці (*Аносов, 1837*). У той же період виникло чимало підприємств, які спеціалізувалися на випуску копій старовинної зброї та публікації відповідних каталогів. Зауважимо, що на сьогоднішній день такі зразки також представляють цінне історичне джерело, займаючи належне їм місце в історії зброї. У наш час історичні дослідження на зброярських виробництвах значно інтенсифікувались: створюються музеї, проводяться конференції, виставки, випускаються наукові праці, каталоги та періодика.

Виріши зі звичайного аматорського захоплення, зброєзнавство перетворилося у справжню наукову дисципліну, коли комплектування складних за змістом колекцій висунуло перед збирачами перші проблеми, пов'язані з визначенням часу, місця виготовлення та приналежності пам'яток зброї. У цьому зв'язку суттєвий взаємний вплив на зброєзнавство почала справляти археологія, зокрема розвиток археологічних типологій та методів дослідження артефактів. На світанку археології чимало ранніх праць було присвячено саме викопній зброї. Вже у ХХ ст. в археологічній науці остаточно виділився окремий напрямок – військова археологія, в межах якої вчені досліджують артефакти зброї. Археологи

* Як, наприклад, «Товариство Дилетантів» у Лондоні, засноване ще 1733 р.

не обмежуються безпосереднім вивченням артефактів, розробляючи теоретичні проблеми історії зброї.

Справжніми інтелектуальними центрами розвитку зброєзнавства у др. пол. XIX – поч. XX ст. стали вищі військові навчальні заклади, де, з метою сприяння всебічній підготовці кадрового офіцерського складу та формування наукової бази подальших досліджень у галузі озброєнь, запроваджувалися курси лекцій з історії військового мистецтва й зброї. Так створювалися дослідницько-педагогічні осередки у яких згодом сформувалися цілі наукові школи: чимало відомих дослідників вийшло саме з кадрового офіцерського складу. Відповідно державні військові установи формували власні зібрання холодної та вогнепальної зброї для педагогічних й дослідницьких потреб, а також вивчення можливостей удосконалення засобів збройної боротьби. У такий спосіб формувалися відомчі військові музеї при навчальних закладах, арсеналах тощо.

Розвиток музеїв й приватного колекціонування, військово-історичних досліджень, археології, етнографії та історії мистецтв ініціювали появу величезної кількості академічних досліджень. Військова історія виділилась у самостійну царину у другій половині XIX – на початку XX ст. У цей період були створені найбільш фундаментальні праці з історії військового мистецтва. Пильна увага до цього напряму з боку кабінетних вчених, так і професійних військових сприяла формуванню і розвитку зброєзнавства, фахівці якого швидко стали неодмінними консультантами при підготовці будь-якого ґрунтового військово-історичного дослідження.

Ключову роль у розвитку зброєзнавства відіграла також історія мистецтва, яка зародилась як європейська наука у першій половині XVIII ст. при вивченні пам'яток з розкопок Геркуланума і Помпей. Довгий час історія античного мистецтва вважалось невід'ємною частиною археології*. Оскільки феномен колекціонування у XIX ст. охоплював широкий спектр старожитностей різного ґатунку, ранні мистецтвознавці працювали як експерти-універсали. До речі, «історики мистецтва» досі нерідко виступають хранителями і головними дослідниками колекцій зброї у найбільших музеях світу.

Важливу роль у зброєзнавчих дослідженнях відіграла і продовжує відігравати етнографія, засновниками якої свого часу

* Початок науковій історії античного мистецтва поклали праці Йохана Іоахіма Вінкельмана (1717-1768)

виступили монахи-місіонери, які досліджували життя і побут наvertsаємих ними у християнство первісних народів**. На сьогодні створена маса досліджень, де зброя окремих народів аналізується як етнографічний феномен, а сучасні етнографічні музеї зазвичай є осередками зберігання потужних колекцій національної зброї.

Розвиток зброєзнавчої теорії у першій половині ХХ ст., привів до формування термінології та становлення методології, насамперед, археологами.

Із започаткуванням військової антропології у другій половині ХХ ст., розвитком реконструкції та науково-технічної бази історичної науки, зброєзнавство отримало новий імпульс розвитку, перетворившись у повноцінний міждисциплінарний науковий напрям, який об'єднує академічних та незалежних вчених, музейників, військових фахівців приватних колекціонерів та експертів-оцінювачів.

Етапи розвитку зброєзнавства. Загалом, у становленні зброєзнавства як науки, на нашу думку слід виділити кілька періодів:

- первинний: до початку ХХ ст.;
- початок ХХ ст. – 1955 р. Бурхливий розвиток академічних досліджень, виділення основних напрямів дослідження зброї в межах певних наукових дисциплін;
- 1955 – 1960-ті. Зміна поглядів на розвиток військової справи Раннього Нового часу. Подальший розвиток досліджень зброї. Поява концепції «військової революції» у Європі (*Roberts, 1956*) та, згодом, поява прихильників «еволюційного розвитку» військової справи заклали нове розуміння історії розвитку і використання озброєнь у Європі;
- від 1960-х. Процеси розвитку історії повсякдення, мікроісторичних досліджень та формування військової антропології. Становлення зброєзнавства як міждисциплінарного напрямку історичного джерелознавства.

Зазначена періодизація, спільна для історії зброєзнавства Старого світу і США і, з певними застереженнями, може бути застосована для дослідження історії науки багатьох країн Азії.

Розвиток зброєзнавства у Європі ХІХ ст. Серед ранніх істориків, які фахово вивчали історичну зброю, були незалежні та

** Див. напр. праці Жозефа-Франсуа Лафіто (1681-1746), французького єзуїта, який вважається засновником порівняльної антропології.

академічні дослідники, військові, викладачі. Як правило, всі вони суміщали науку з колекціонуванням. Найбільш важливі дослідження концентрувались у Німеччини, Австрії та Великобританії, хоча їх проводили по всій Європі.

Вперше термін «зброезнавство» (нім. *Waffenkunde*) використав Август Деммін – німецький історик мистецтв, колекціонер та письменник у свої книзі 1869 р. «Die kriegswaffen in ihrer historischen entwicklung von der steinzeit bis zur erfindung des zündnadelgewehrs. Ein handbuch der waffenkunde, von August Demmin» («Історичний розвиток зброї з давніх часів до винайдення голчастої гвинтівки: довідник зі зброезнавства Августа Демміна»), яка згодом була доповнена і перевидана 1886 та 1893 рр. вже як «...Eine Encyclopädie der Waffenkunde» («...Енциклопедія зброезнавства») (*Demmin, 1877*)*. Зброя та обладунки були серед основних зацікавлень Демміна поряд з керамікою й живописом. Того ж, 1869 р. він видає «Guide des amateurs d'armes et armures anciennes» («Настанову для любителя стародавньої зброї та обладунків»), тоді ж перекладену німецькою. Зауважимо, що дослідник так і не сформулював власне дефініцію зброезнавства.

Друга половина XIX – поч. XX ст. позначені вражаючим розвитком історичної науки та виділенням військової історії у самостійний напрям. Надзвичайно популярною проблематикою у цей період стало дослідження військового мистецтва різних епох і народів, насамперед, європейців. До початку XX ст. з'явилася низка важливих монографій, увінчаних фундаментальним чотиритомним виданням Ганса Дельбрюка (1848-1929) «Історія військового мистецтва», перший том якого вийшов на межі століть – 1900 р. (*Delbrück, 1900-1920*). Ця визначна праця та чимало інших попередніх творів, того ж таки Дельбрюка, як і інших дослідників, досі не втратили свого значення.

Активний розвиток напряму академічними вченими і професійними військовими передбачав формування нових обґрунтованих наукових поглядів на всі аспекти військової справи, але, насамперед, тактику і стратегію. Вивчення типів зброї, аналіз процесів її розвитку несподівано виявились важливою частиною

* Англійський переклад вийшов 1877 р., причому термін «зброезнавство» там відсутній, ймовірно через складнощі перекладу нового терміну

нового військово-наукового тренду. Відтак, чимало перших зброєзнавців були кадровими військовими, військовими викладачами й дипломатами. Зауважимо, що від XIX ст. тенденція – концентрації гуманітарних досліджень у стінах вищих військових навчальних закладів, лише посилилась. Розвиток європейського імперіалізму у XIX ст., інтенсифікація військового будівництва прискорили історико-культурну глобалізацію Старого світу та сприяли формуванню зброєзнавства як науки інтернаціональної.

Так у ході колонізації Індії, британські військові та дипломати – лорд Егертон, Річард Ф. Бертон, Роберт Баден-Пауелл та ін. фактично заклали основи вивчення східної зброї.

Книжка лорда Вілбрахама Егертона з Таттона, вперше видана 1880 р. (*Lord Egerton of Tatton, 2003*), досі не втратила свого значення. Задумана як каталог колекції Музею Індії у Південному Кенсінгтоні (Британія), вона, по суті, представляє собою підручник військової історії Індії. Причому, одним із найважливіших є розділ, присвячений виготовленню й художньому оздобленню зброї. Охоплюючи крім власне індійської, зброю Персії, Афганістана й Китаю, праця лорда Егертона демонструє змішані історико-етнографічний та джерелознавчий підходи, характерні для раннього періоду розвитку науки. З іншого боку, книжка демонструє наскільки щільно розробка проблем історії зброї була пов'язана з дослідженнями найбільших музейних колекцій.

Через роботу з музейними колекціями кадрові військові також часом ставали видатними науковцями. У цьому зв'язку знаковою є доля знаного австрійського дослідника зброї Вендалена Бехайма (1832-1900). Отримавши військову освіту в Theresian Military Academy, і викладаючи там до 1865 р., 1866 р., Бехайм взяв участь у Богемській кампанії Австро-Пруської війни у чині капітана 4-го імперського піхотного регіменту (Hoch- und Deutschmeister). Вийшовши у відставку, був призначений хранителем імператорського зібрання зброї у Відні 1878 р., ставши одним із засновників Музею історії мистецтв та Військового музею у Відні. Його основною працею є “*Handbuch der Waffenkunde*”, 1890 року; російський переклад 1995 року (*Бехайм, 1995*), яка досі залишається науковим зразком для досліджень, присвячених історії середньовічної зброї та озброєння.

Вендален Бехайм стояв у витоків міжнародного „Товариства історичного зброєзнавства” („*Verein für Historische Waffenkunde*”,

1895, нині – Gesellschaft für Historische Waffen- und Kostümkunde (Товариство історичного зброєзнавства та уніформології).¹⁷ та був редактором першого наукового спеціалізованого „Журналу історичного зброєзнавства” („Zeitschrift für Historische Waffenkunde”, 1897), де публікувалися основні наукові розробки зброєзнавчих проблем. Журнал існує й донині під назвою Zeitschrift für Waffen- und Kostümkunde («Журнал зброєзнавства та уніформології»), виходить двічі на рік.

Інші дослідники самі були відомими колекціонерами. Так, один з перших знаних британських зброєзнавців – Семюель Раш Мейерік (*Meyrick, 1824*) походив із заможної родини і був визначним колекціонером. З часом частина його непересічного зібрання опинилась у Британському музеї та музеї Альберта й Вікторії (Великобританія)*. Він також тісно співпрацював з музеєм лондонського Тауера, заснувавши протягом 1820-х рр. нову музейну експозицію обладунків.

Активно співпрацювала з музеями абсолютна більшість фахівців раннього європейського зброєзнавства – Чарльз Г. Ешдон, Джон С. Гарднер, Джон Хьюїт, Ральф Пейн-Голуей та ін. Усі вони чудово знали найбільші європейські зібрання й описували історію цих колекцій у своїх працях.

Важливо відзначити роль ранньої археології у розбудові перших колекцій та музеїв. До початку ХХ ст. археологію складно розглядати як самостійну дисципліну. Самі по собі розкопки старовинних поховань з метою поповнення колекцій чи постачання цінних знахідок на ринки відомі ще з античних часів. Від моменту введення до наукового обігу грецького терміну «археологія» Християном Готлібом Гейне у 1767 р., він позначав лише опис і класифікацію пам'яток класичного мистецтва, насамперед скульптур, які розглядали як найвищу цінність при розкопках. Інші галузі археології – первісна, східна й середньовічна, розвивалися як окремі напрями і спершу були пов'язані з іншими науками – історичними й природничими. У ХІХ ст. починається епоха «великих археологічних відкриттів», що мали фундаментальне значення для історичних і гуманітарних наук, але тільки у ХХ ст. чотири галузі археології об'єдналися в єдину науку.

* Автор також підготував та опублікував каталог власної колекції

Зауважимо, що перші паростки первісної археології (XVI ст.) пов'язані із дослідженням стародавніх мисливських і бойових інструментів – кам'яних сокир і стріл, які до того вважалися надприродними або античними вотивними предметами. Розвитку науки сприяли Великі географічні відкриття, які принесли до Європи величезну кількість нових предметів, серед яких було чимало примітивних кам'яних інструментів. Завдяки цьому ще до зародження власне науки сформувався метод порівняльного аналізу артефактів – один із засадничих в археології*:

У першій половині XIX ст. скандинавські вчені вчинили справжній переворот в археології, створивши засадничі системи археологічної періодизації, класифікації, та напрацювавши основні методи дослідження, які відкрили наукове поле для побудови історичних концепцій.

І все ж, пересічний історик матеріальної культури XIX ст. вимушений був працювати як науковець-енциклопедист: колекціонер, музейником, теоретик, археолог. Дослідники зброї – кадрові військові, археологи, кабінетні історики, мистецтвознавці та музейні експерти нерідко суміщали своє захоплення не тільки з колекціонуванням, але й торгівлею антикваріатом та найрізноманітнішими професіями.

Класичний приклад зброєзнавця-універсала XIX ст. являє Чарльз Буте (Charles Boutell, 1812-1877) – британський археолог, антиквар, священник та художник, який написав і видав праці з історії мистецтва, стародавньої зброї та геральдики, частина яких проілюстрована його власними малюнками (*Boutell, 1871*).

Натомість, Сер Ральф Вільям Франкленд-Пейн-Голуей (*Payne-Galloway, 2009*) був англійським інженером, істориком, експертом з балістики та водночас художником.

Інший, надзвичайно актуальний нині напрям історії зброї – дослідження історії використання зброї і фехтувального мистецтва також був закладений у XIX ст. англійцями – Альфредом Хаттоном, лордом Егертоном та ін. Зауважимо, що у XIX і навіть на початку XX ст. мистецтво володіння військовою холодною

* Користуючись цим методом, дослідники першої половини XVIII ст. з різних країн – М. Меркаті, І. Естерлінг, Бернар де Жюссє, дійшли спільного висновку, що кам'яні сокири і стріли були інструментами первісних людей, які не знали металів.

зброєю ще не втратило свого практичного значення й історичні дослідження відбувалися не лише у лабораторних умовах, причому проводили їх не спортсмени і реконструктори, а практичні військові, досвідчені фехтувальники. Відтак, значення цих давніх досліджень для сучасної науки важко переоцінити.

Активний розвиток історії зброї відбувався у всіх розвинутих країнах Європи – Великій Британії, Німеччині, Франції, Австрії, Бельгії, Нідерландах, Іспанії та інших. Так у Франції зброєзнавчою проблематикою займалися видатні фахівці Поль Лякомб, Леон Леон Лакабен, Жозеф Туссен Рейно та ін. Навіть сам французький імператор і президент Французької Республіки Наполеон III Бонапарт у співавторстві зі знаним істориком Ільдефонс Фаве долучився до написання шеститомної праці з історії артилерії (*Napoleon-Bonaparte L. & Favé I. (1846-1871)*).

Висновки. Отже, ще до початку ХХ ст. у Європі поряд з розвитком групи засадничих гуманітарних наук історичного циклу було закладено потужні підвалини історії зброї. Зауважимо, що вже перші дослідники матеріальної культури виділили спеціальні історичні дисципліни як особливу групу джерелознавчих дисциплін, яка вивчає різні аспекти матеріальної культури. Відтак, вже на початковому етапі досліджень було визначено місце зброєзнавства у майбутній системі історичного джерелознавства.

Використані посилання

- Аносов П.П. (1837). О приготовлении литой стали. *Горный журнал*. Кн. 1.
- Аносов П.П. (1841). О булатах. *Горный журнал*. Кн. 2.
- Бехайм В. (1995). *Энциклопедия оружия (Руководство по оружейведению. Оружейное дело в его историческом развитии от начала средних веков до конца XVIII в.)* [пер. с нем. А. Девель и др.]. СПб.: Санкт-Петербург. Оркестр. 576 с.
- Верхогурова М.А. (2017). *Артилерія XIV–XVIII століть з фондів Львівського історичного музею: історія формування та характеристика колекції*. Дис. ... к-та іст. наук: 20.02.22. Львів.
- Коба О.О. (2013). Холодна зброя на території Лівобережної України в кінці XV – першій половині XVIII ст. в історіографії середини XVIII – 20-х рр. XX ст. *Сіверщина в історії України*. Вип. 6, С. 163-165.
- Мальченко О.Є. (2005). *Артилерія на українських землях у XIV-XV століттях*. К.: ТОВ НВП “Олавітек”.

Тоїчкін Д.В. (2009). Проблематика походження козацької зброї в українській історіографії. *Історіографічні дослідження в Україні*. Вип. 20, С. 323-341.

Тоїчкін Д.В. (2013). *Клинкова зброя козацької старшини XVI – першої половини XIX ст.: проблеми атрибуції та класифікації*. К.: Ін-т історії України НАНУ, 464 с.

Шаньковський Л. (1971). Нарис Української воєнної історіографії. *Український історик*. № 1-2, С. 29-30.

Шаньковський Л. (1971а). Нарис Української воєнної історіографії. *Український історик*. № 3-4, С. 31-32

Шаньковський Л. (1972). Нарис Української воєнної історіографії. *Український історик*. № 3-4, С. 35-36.

Шаньковський Л. (1974). Нарис Української воєнної історіографії. *Український історик*. № 1-3, С. 41-43

Шаньковський Л. (1975). Нарис Української воєнної історіографії. *Український історик*. № 1-2, С. 45-46.

Demmin A. (1877). *An Illustrated History Of Arms And Armour From The Earliest Period To The Present Time* [translated from German by C.C.Black, M.A.]. London: George Bell & Sons, 596 p.

Boutell C. (1871). *Arms and Armour in Antiquity and the Middle Ages: also a Descriptive Notice of Modern Weapons* [Transl. Paul Lacombe]. New York: C. Scribner & Co.

Delbrück H. G. L. (1900–1920). *Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte*. 4 Bände. Berlin.

Lord Egerton of Tatton (2003). *Indian and Oriental Arms and Armour*. Dover Publications Inc., 224 p.

Meyrick, S. R. (1824). *A critical inquiry into antient armour: as it existed in Europe, but particularly in England, from the Norman conquest to the reign of King Charles II, with a glossary of military terms of the middle ages*. Vol. I-III. London.

Napoleon - Bonaparte L. and Favé I. (1846-71). *Études sur le passé et l'avenir de l'artillerie*. 6 vols. Paris.

Payne-Galloway R. (2009). *The Book of the Crossbow: With an Additional Section on Catapults and Other Siege Engines*. Dover Publications, 400 p.

Roberts M. (1956). *The Military Revolution, 1560-1660: An Inaugural Lecture Delivered Before the Queen's University of Belfast*. M. Boyd, 32 p.

References

- Anosov P. P. (1837). About the preparation of cast steel. *Mining magazine*. Vol. 1.
- Anosov P. P. (1841). About Pulads. *Mining magazine*. Vol. 2.
- Beheim W. (1995). *Encyclopedia of weapons (Guide to weapons science. Weaponry in its historical development from the beginning of the Middle Ages to the end of the 18th century)* [trans. from ger. By A. Devel and others]. Saint Petersburg: Orchestra, 576 p.

Boutell C. (1871). *Arms and Armour in Antiquity and the Middle Ages: also a Descriptive Notice of Modern Weapons* [Transl. Paul Lacombe]. New York: C. Scribner & Co.

Delbrück H. G. L. (1900–1920). *Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte*. 4 Bände. Berlin.

Demmin A. (1877). *An Illustrated History Of Arms And Armour From The Earliest Period To The Present Time* [translated from German by C.C.Black, M.A.]. London: George Bell & Sons, 596 p.

Lord Egerton of Tatton (2003). *Indian and Oriental Arms and Armour*. Dover Publications Inc., 224 p.

Malchenko O. Ye. (2005). *Artillery on Ukrainian lands in the 14-15th centuries*. Kyiv: NVP “Olavtex”. pp. 9-14.

Meyrick, S. R. (1824). *A critical inquiry into antient armour: as it existed in Europe, but particularly in England, from the Norman conquest to the reign of King Charles II, with a glossary of military terms of the middle ages*. Vol. I-III. London.

Napoleon - Bonaparte L. and Favé I. (1846-71). *Études sur le passé et l'avenir de l'artillerie*. 6 vols. Paris.

Payne-Galloway R. (2009). *The Book of the Crossbow: With an Additional Section on Catapults and Other Siege Engines*. Dover Publications, 400 p.

Roberts M. (1956). *The Military Revolution, 1560-1660: An Inaugural Lecture Delivered Before the Queen's University of Belfast*. M. Boyd, 32 p.

Shankovsky L. (1971). Essay on Ukrainian military historiography. *Ukrainian historian*. № 1-2, pp. 29-30

Shankovsky L. (1971a). Essay on Ukrainian military historiography. *Ukrainian historian*.). №3-4, pp. 31-32

Shankovsky L. (1972). Essay on Ukrainian military historiography. *Ukrainian historian*. № 3-4, pp. 35-36

Shankovsky L. (1974). Essay on Ukrainian military historiography. *Ukrainian historian*. № 1-3, pp. 41-43

Shankovsky L. (1975). Essay on Ukrainian military historiography. *Ukrainian historian*. №1-2, pp. 45-46.

Verkhoturrova M. A. (2017). *Artillery of the 14-18th century From the Funds of the Lviv Historical Museum: the History of the Formation and Characteristics of the Collection*. Lviv: National Army Academy.

Koba O. O. (2013). Cold Steel on the Territory of the Left Bank of Ukraine in the Late 15 - First Half of the 18 century in the Historiography of the mid-18 - 20's of the Twentieth century. *Severshchyna in the History of Ukraine*. Vol. 6, pp. 163-165.

Toichkin D. V. (2009). Problems of the Origin of the Cossack Weapons in Ukrainian Historiography. *Historiographical Researches in Ukraine*. Vol. 20, pp. 323-341;

Toichkin D. V. (2013). *Bladed Weapon of Cossack Nobles of the 16 – early 19th cc. Problems of Attribution and Classification*. Kyiv: Institute of History of Ukraine NASU. pp. 15-22.

Toichkin D.

THE DEVELOPMENT OF WEAPONOLGY HISTORIOGRAPHY OF THE OLD WORLD AND A BRIEF OVERVIEW OF THE DEVELOPMENT OF ARMS AND ARMOR STUDIES IN EUROPE UNTIL THE END OF THE XIX CENTURY

The article presents the definition of weaponology as an additional historical subject, and analyzes the history of the study of weapons historiography. The author examines the origins of the history of arms and armor from the Middle Ages to the end of the 19th century and identifies the main periods of its development.

The author defines such periods: primary (by the beginning of the twentieth century); from the beginning of the 20th century to 1955 (the rapid development of academic research, the allocation of the main areas of weapons research within certain scientific disciplines); 1955-1960 (changing views on the development of military affairs of the Early Modern period, further development of arms and armor researches, the emergence of the concept of "military revolution" and "evolutionary development" in Europe founded a new understanding of the history of development and use of weapons in Europe); from the 1960-s (processes of development of social (and military) anthropology, microhistory, formation of weapons studies as an interdisciplinary direction of historical source studies). This periodization is common to the history of armaments in the Old World and the United States and, with some caveats, can be used to study the history of weaponology in many Asian countries.

The author studied the processes of foundation of large museum's collections and transition of early weapons researches into a modern scientific discipline. In this regard, the importance of amateur associations and societies, the early market of antiques, the formation of archaeological science, art history and ethnography were stressed. The biographies and works of prominent figures of European weaponology were studied.

The author concluded, that arms and armor studies found their place in the future vast system of historical source studies, already at the initial stage.

Keywords: weaponology, historiography, history of weaponology in Europe, history of arms and armor, development of historical science.